

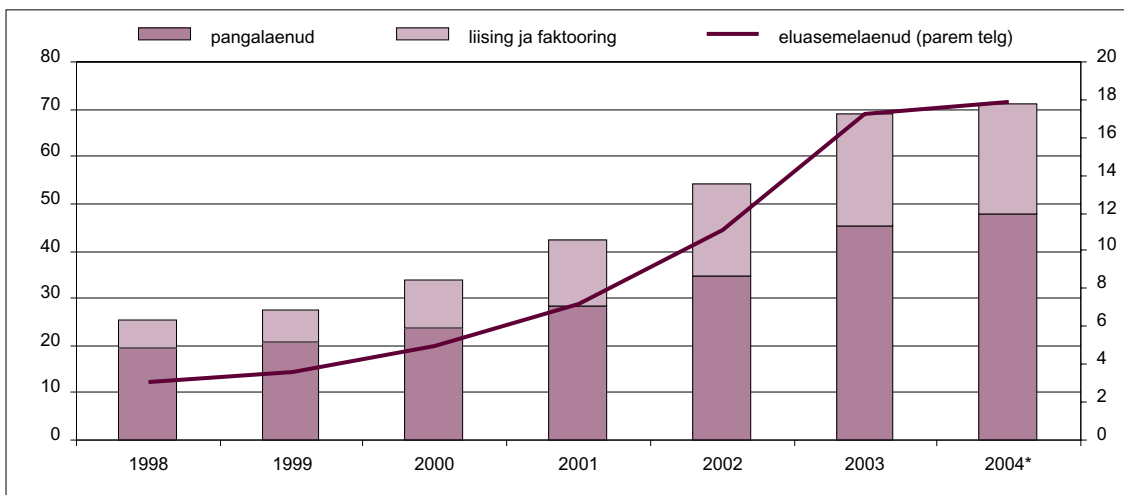
III

PANGASEKTORI STABIILSUS JA RISKID

■ Pangandusturu strateegiline areng

Pärast enam kui kolme muutusteta aastat on tulnud Eesti finantsturule taas uusi panku. 10. märtsil 2004 väljastati luba filiaali asutamiseks Parekss-Bankale, kelle huviks on finantseerida transiidiga seotud äritegevust Eestis. Aprillis 2004 esitas taotluse filiaali avamiseks Vereins- und Westbank AG, eesmärgiga pakkuda teenuseid projekti- ja väliskaubanduse finantseerimise vallas keskmistele ja suurtele ettevõtetele.

2003. a lõpul ja 2004. a alguses mõjutasid turu arengut siiski senised osalised, seejuures konkurents oli terav eeskätt eluasemelaenude turul (vt joonis 3.1). 2003. aastal võitsid turuosa juurde keskmise suurusega pangad, mis pakkusid eluasemelaene eriti soodsa intressiga. Nende pankade kasvueeliseks oli ka senise portfelli väiksus ning uute laenulepingute suur osakaal, mis läbi neid eriti ei piiranud vanemate laenude refinantseerimisega tulevikus kaasnev tulu kahanemine.

Joonis 3.1. Finantseerimise maht ja eluasemelaenu (mld kr)

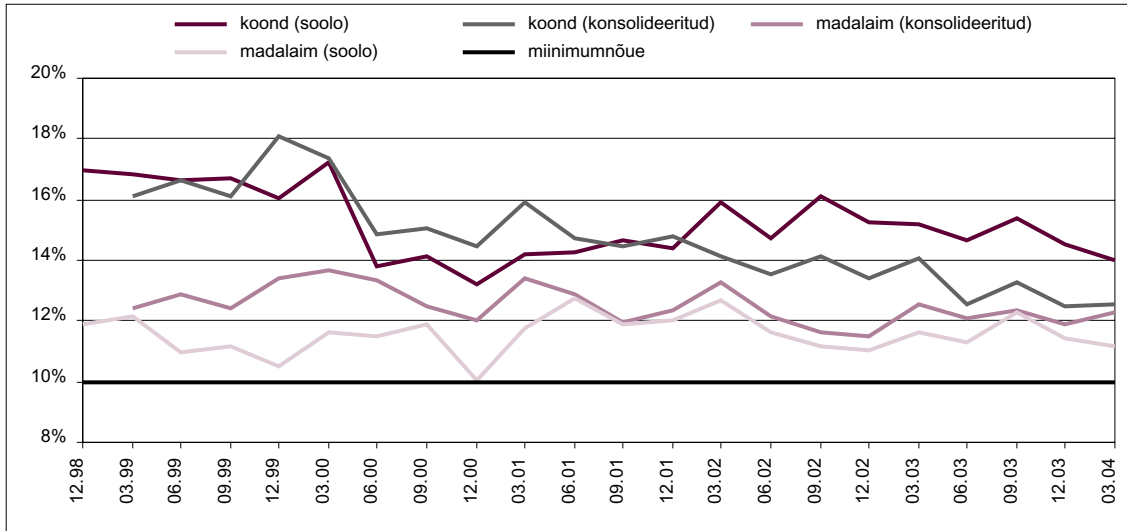
* I kvartali andmed

Senisest veelgi olulisema rolli omandasid Eesti pankade jaoks finantsteenuste turud Leedus, Lätis ja Venemaal. Lisaks Hansapangale suundub Vene turule ka Ühispank, mis on teatanud liisingutegevuse taaskäivitamisest Peterburis. Suurtel pankadel võimaldab laienemine tagada järjepidevat tulukuse kasvu suurema mastaabiefekti abil ja arendades kõrgema kasumlikkusega ärivaldkondi.

Grupi tasandil omandab üha olulisema koha teenustasutulu toetav investeerimistegevus, mis ei piirdu kodumaise nabi säästurahaga, vaid vahendab tänu ELi laienemisele kasvava välisinvestorite huvigrupi paigutusi. 2003. aastal alustas SEB investeringute vahendamist Balti regiooni läbi Ühispanga ning pikemas perspektiivis on kavas luua Eestisse Ida-Euroopa varahalduse kompetentsikeskus.

■ Kapitali adekvaatsus

Kapitali adekvaatsuse soolönäitaja langes märtsis 14%ni (esmise omakapitali adekvaatsus 13,2%ni), mis on madalaim tase viimase kolme aasta jooksul (vt joonis 3.2). Adekvaatsuse alanemist mõjutasid lisaks riskipositsioonide 17%-le aastakasvule ka I kvartalis makstud dividendid. Kauplemissportfelli ja valuutariski

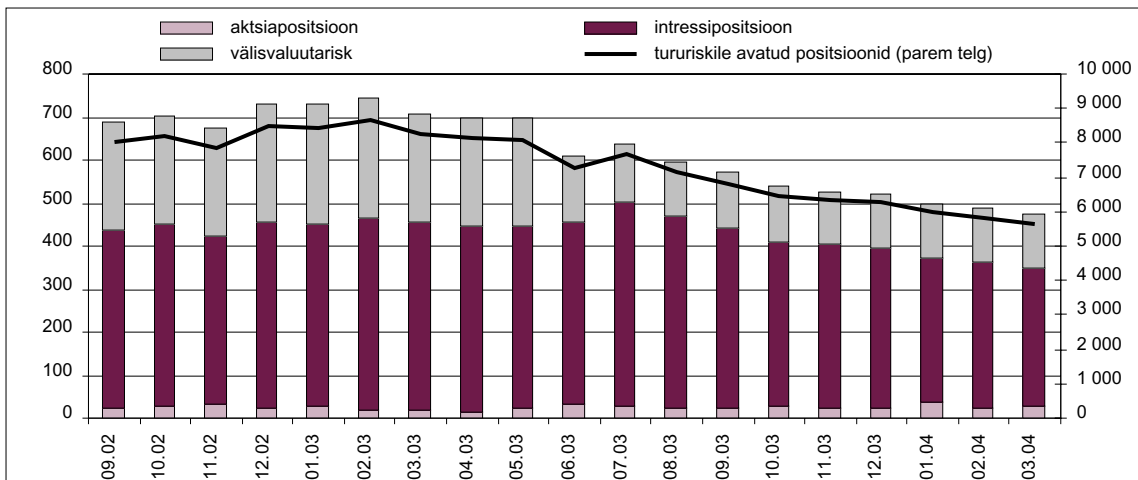

Joonis 3.2. Kapitali adekvaatus

osakaal pankade riskiprofiilis kahanes, moodustades märtsi seisuga alla 8% kõigist kaalutud riskile avatud positsioonidest (vt joonis 3.3). Seejuures kapitalinõue välisvaluutariski katmiseks moodustas 160 mln krooni ehk vaid 0,14% kõigist riskile avatud positsioonidest.

Esimese kvartali konsolideeritud kapitali adekvaatus jäi aasta lõpu näitajaga võrreldavale tasemele – 12,55% (esmasel omakapitalil 11,5%). Riskile avatud positsioonide kasv on kiirenenud ning I kvartalis moodustas see aasta baasil 32%. Jõulist kasvu kompenseeris omavahendite koosseisu arvestatud suur kasum.

Kõigi suuremate pankade aastakasumid olid märtsiks arvestatud omavahenditesse, seega peaks adekvaatus vastavalt riskivarade kasvutempole II kvartalis kahanema. Küll aga avab hinnavahe kahanemise pidurdumine (välisrahastamise võimalik odavnemine) head väljavaated suurendada kasumlikkust, mis aitab 2004. aasta II poolel omavahendeid tugevdada. Keskpikas perspektiivis on pankade huviks vähendada kapitalikulu Euroopa Liidust lähtuva konkurentsiturvetoetuse tõttu.

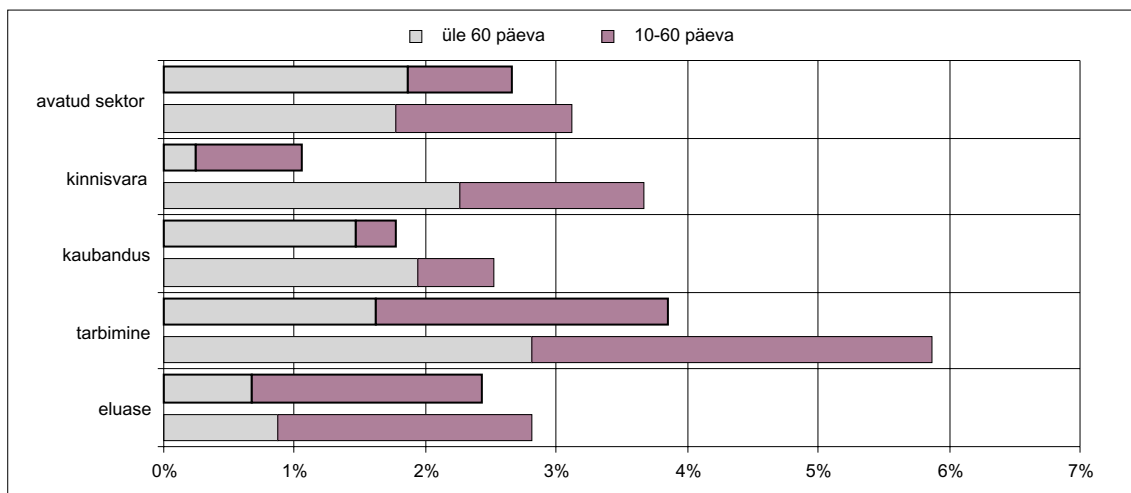

Joonis 3.3. Tururiskide jaotus ja dünaamika (mln kr; vasak telg)

Varade kvaliteet

Laenuportfelli järjest madalam riskisus väljendub ka pankade viivislaenude statistikas. Üle 60päevaste viivislaenude suhe kõigisse laenudesse paranes 2003. a 1,4%sest keskmiselt tasemelt 2004. a I kvartalis 0,9%ni. Suure osakaaluga eluasemelaenude (32%) viivislaenude suhtarv oli vaid 0,66%. Majapidamiste maksejõulisust on toetanud madalad intressid ja aeglane inflatsioonitempo, mis suurendab reaalselt kasutada olevat tulu.

Lisaks struktuurimuutusest tingitud üldise laenukvaliteedi paranemisele langes viivisnõuete osakaal jõudsalt ka kõrgema riskisusega laenusegmentides, eriti kommertskinnisvara ja kaubandusega seotud ning tarbimiskaenude osas (vt joonis 3.4). Vaatamata väliskeskonna nõrkusele, paranes veondussektori toel avatud sektori laenude kvaliteet. Tõsi, pikemaajaliste (üle 60päevaste) viivislaenude osakaal avatud sektoris mõnevõrra kasvas. Kui 2003. aastal oli viivislaenude osakaal selgelt suurim tarbimiskaenude puhul, siis nüüd jõudis nende suhtarv samale tasemele tööstussektori laenudega, vastavalt 3,85 ja 3,83%.

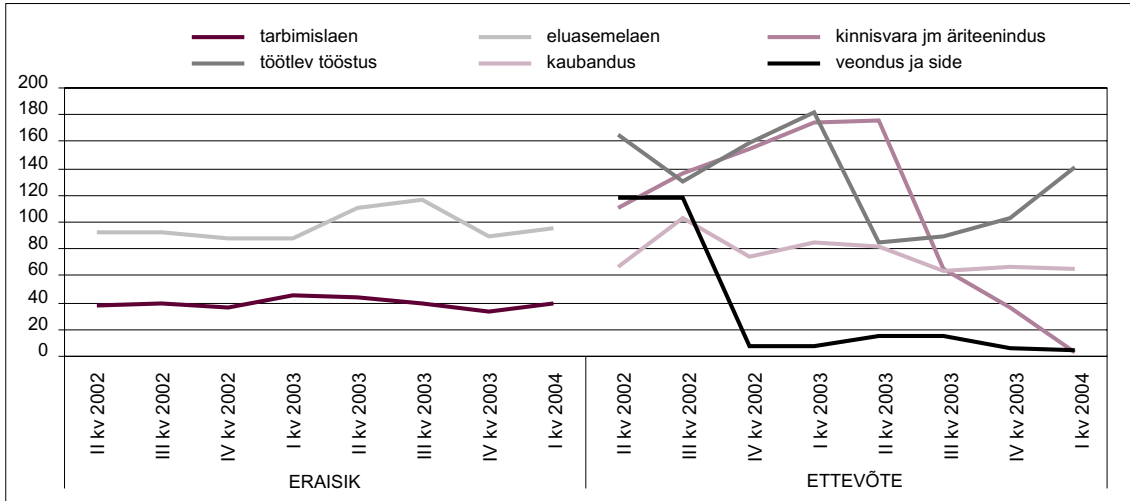
Joonis 3.4. Viivislaenude osakaal 2004* (ülal) ja 2003 (all) majandussektorite lõikes

* 3 kuu keskmine

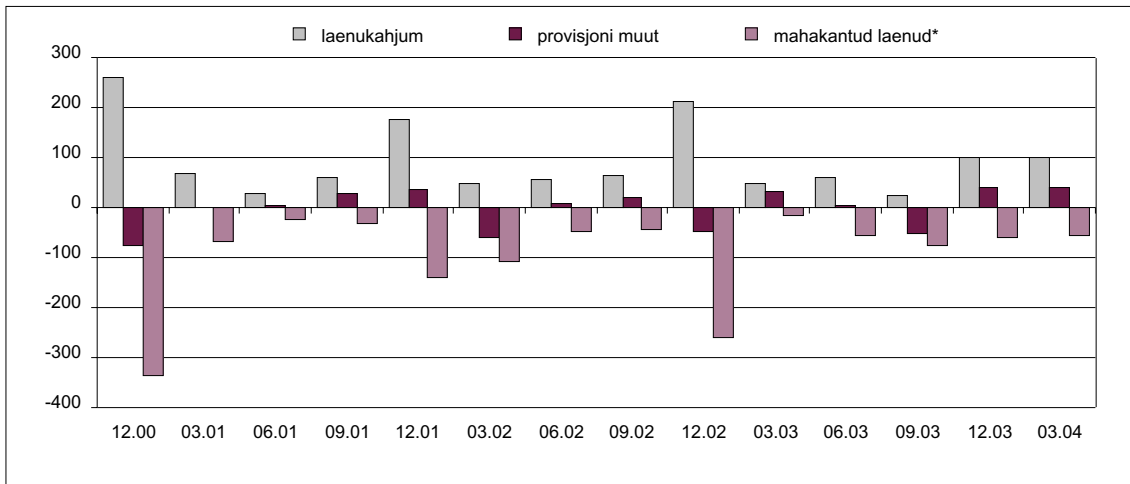
Eluasemelaenude portfelli kiire kasvu tõttu oli üle 60päevaste viivislaenude maht I kvartalis peaaegu sama suur kui äri-laenude oma, moodustades ligikaudu 100 mln krooni (vt joonis 3.5). **Tarbimiskaenude** puhul püsis viivislaenude maht 40 mln krooni piires, vaatamata laenuportfelli suurele kasvule. **Äri-laenude** osas toimus viivislaenude suurim mahuline kahanemine kinnisvara sektoris. See oli seotud paari suure kinnisvaraprojekti makseraskuste lahenumisega. **Avatud sektoris** oli areng vastandlik, kusjuures veonduses olid viivislaenud minimaalsed, tööstussektori viivislaenude jääk on aga alates 2003. a II poolest suurenenud ning moodustas 2004. a I kvartalis 140 mln krooni.

Viivislaenude osakaalu ja mahu koondnäitajate kahanemine viitab sellele, et pangad on senisest tõhusamalt hakanud laene jälgima, pöörates potentsiaalsetele probleemidele võimalikult vara tähelepanu. Kuna pangale on viivisnõuet hoida ebamajanduslik, siis püütakse see kiiresti restruktureerida.

Laenuprovisjonide maht 2003. a I poolel langes, eeskätt väikeste laenukahjumite tõttu. Eriti väikeseks kujunes III kvartalis laenude puhas allahindluskulu, mis läbi provisjoni jääk kahanes üle 50 mln krooni (vt joonis 3.6). Alates 2003. a viimasest veerandist on laenukahjumite maht olnud kvartaalses arvestuses 100 mln krooni piirimaal. Provisjonide jäägi kahanemisele pole kaasa aidanud ka suhteliselt väikeseks

Joonis 3.5. Viivislaenude (üle 60 p) dünaamika laenusegmentide lõikes (mln kr)

Joonis 3.6. Ebatõenäoliselt laekuvate nõuete struktuur ja dünaamika (mln kr)

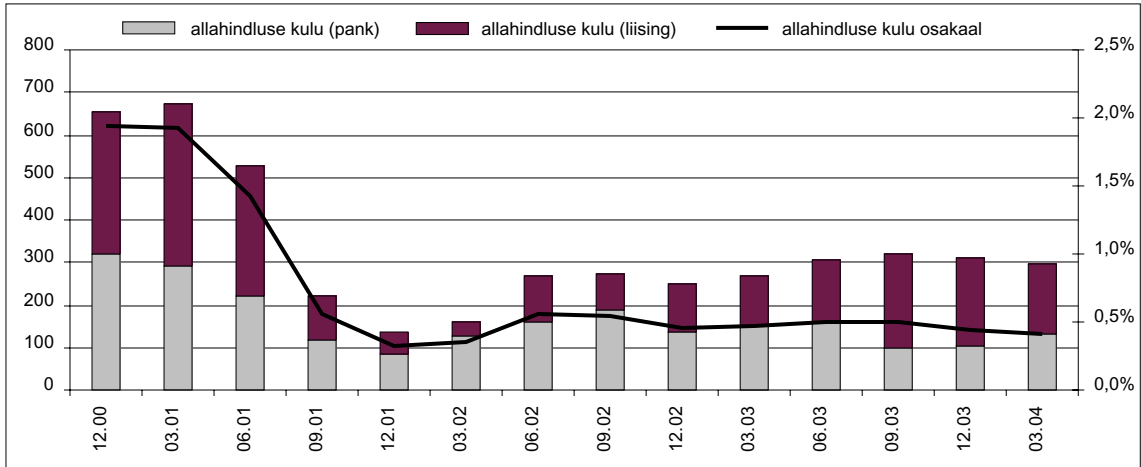
* sisaldab ümberhindlusi

jäänud nõuete mahakandmised bilansist. Seejuures eristus 2003. aasta varasemaist eeskätt selle lõpule iseloomuliku bilansipuhastamise tagasihoidliku mahu poolest (pisut üle 60 mln kr). 2001. a lõpul oli see maht 140 ning 2002. a lõpul 260 mln krooni.

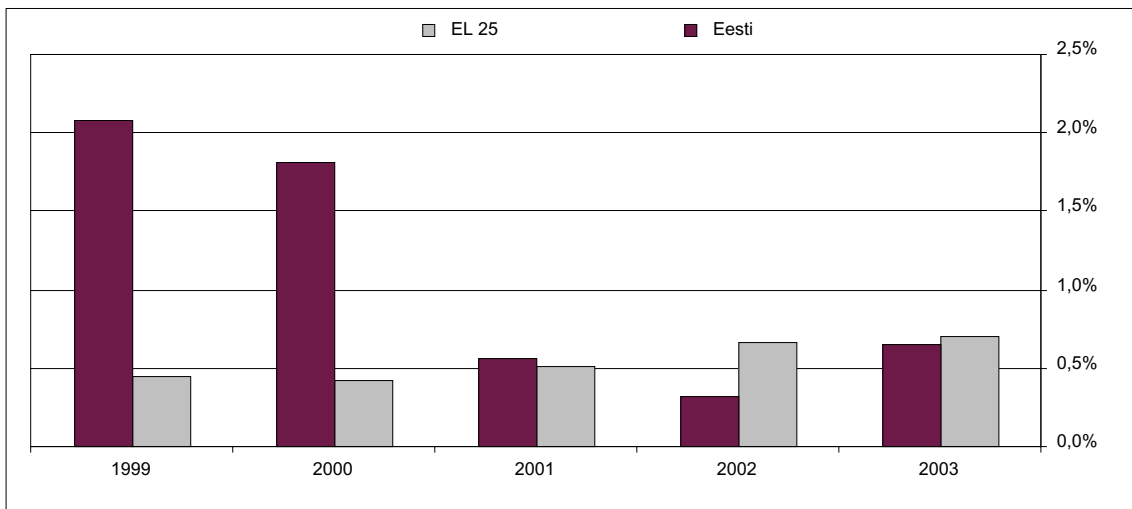
Võrreldes 2003. a lõpuga olid liisingute laenukahjumid 2004. a I kvartali lõpuks mõnevõrra väiksemad ning pankade laenukahjumid suuremad. Koondarvestuses jäi laenukahjum aasta lõpu tasemele (300 mln kr). Arvestades laenu- ja liisinguportfelli suurt kasvu, langes kahjumite osakaal sellest 0,4%ni (vt joonis 3.7).

Võrreldes Eesti pankade ja Euroopa Liidu (25 liikmesriiki) laenukahjumite suhet konsolideeritud arvestuses, ilmneb, et laenukvaliteedilt ületas Eesti EL25 näitajat 2002. aastal suures ulatuses, kuna tõsiste bilansipuhastamiste järel oli nõuete netoallahindlus erakordselt madal. 2003. aastal oli laenukahjum Euroopa näitajaga võrreldaval tasemel, kuid mõnevõrra kõrgem 2001. ja 2002. a kodumaisest näitajast (vt joonis 3.8).

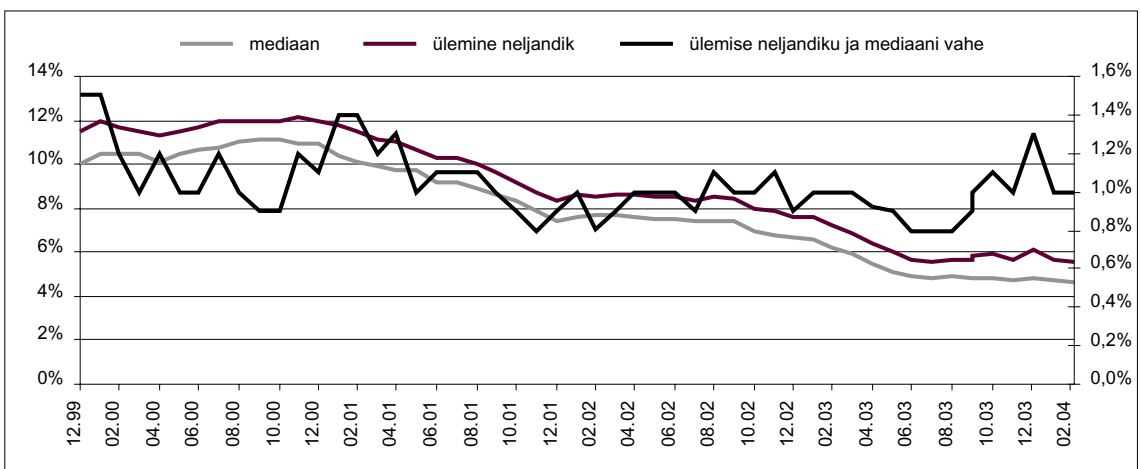
Eluasemelaenude mediaanintress langes 2004. a märtsi lõpuks 4,6%ni ehk vaid 0,3 protsendipunkti

Joonis 3.7. Laenude ja liisingu allahindluse kulu (mln kr, vasak telg) ja nende osakaal laenu- ja liisinguportfellist (% , parem telg)

Joonis 3.8. Laenukahjumi suhe laenuportfelli Eestis ja Euroopa Liidus (%; konsolideeritud)

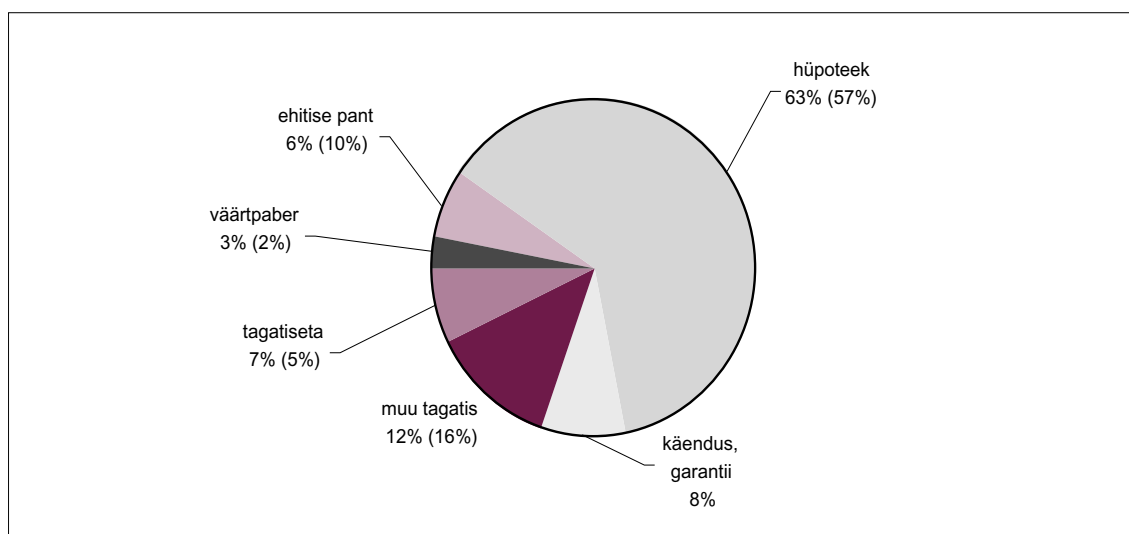

Joonis 3.9. Eluasemelaenude mediaanintress ja intresside ülemine neljandik (vasak telg), ülemise neljandiku ja mediaani vahe (parem telg)

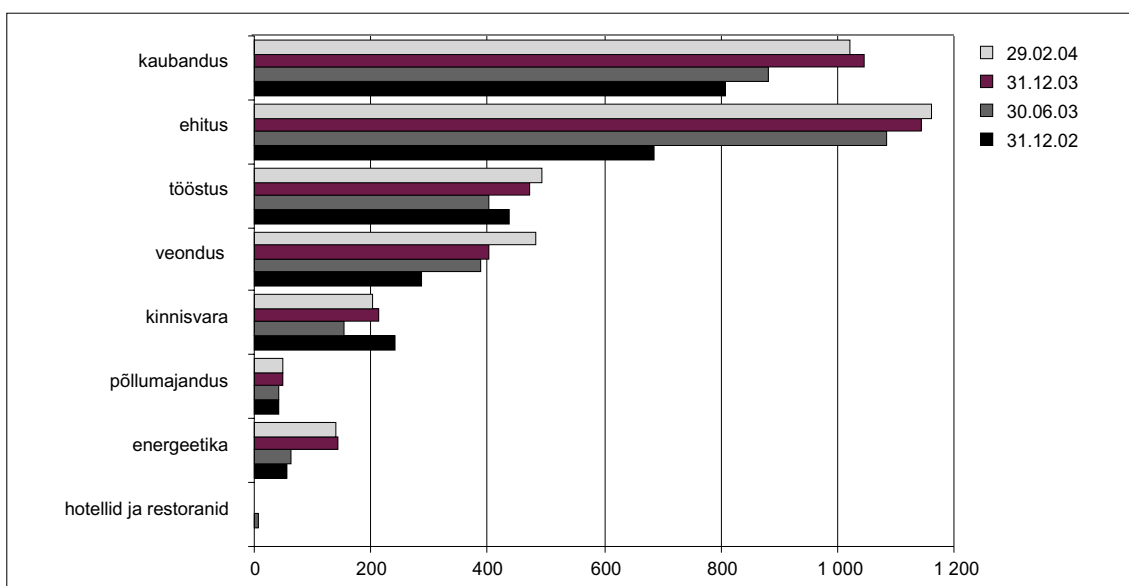
võrreldes 2003. a II kvartaliga (vt joonis 3.9). Samas oli neljandiku kõrgeima intressiga (ja suurema riskisusega) laenude intress endiselt 5,6%, mis peegeldab antud laenusegmendi tõusnud riskimarginaali.

Eluasemelaenude tormiline kasv on suurendanud hüpoteekide osakaalu tagatiste struktuuris kahe kolmandikuni. Märkimisväärselt on langenud ehituspantide osakaal, sest üha enam ehituslaene on tagatud hüpoteekidega (vt joonis 3.10). Kuna tasahilju kasvab ka väärtpaberitagatiste osakaal, siis suurenes vara hinna kõikumiste suhtes tundlike tagatiste osatähtsus aastaga 69%lt 72%le. Seoses arvelduskrediidi mahu kasvuga suurenes tagatiseta laenude osakaal. Seda arengut mõjutas ka järelmaksukaartide portfelli toomine liisinguettevõteteist pankadesse. Tagatiseta laenude puhul on pangale põhiliseks otsustuseluseks kliendi rahavoogude ajalugu, mida on võimalik järjest põhjalikumalt analüüsida. Samuti on paljud selle kategooria nõuded seotud limiitidega ning pangapoolsete võimalustega kliendi kasutada olevaid vahendeid ühepoolset piirata.

Garantiide maht kasvas samas tempos laenumahuga, 2004. a I kvartalis keskmiselt 28%. Suurim oli garantiide maht ehituses ja kaubanduses (vt joonis 3.11). Veebruaris toimus kasvuhüpe ka veondusele

Joonis 3.10. Pangalaenude tagatised 2004. a märtsi lõpuks (sulgudes 2003. a märtsi näitajad)

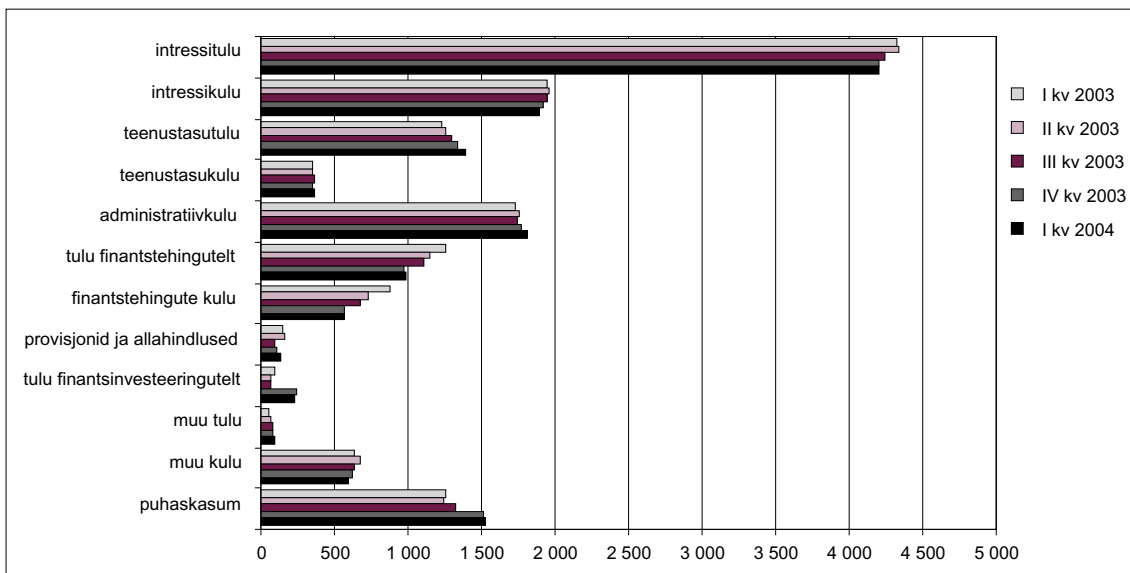
Joonis 3.11. Pankade poolt väljastatud garantiid majandussektorite lõikes (mln kr)

antud garantiide osas. Kui ehituses on garantiide maht kasvanud pidevalt, siis kaubanduses toimus 2003. a märtsist septembrini langus. Oktoobris aset leidnud kasvuhüppe järel on kaubanduse garantiid püsinud ühe miljardi krooni piirimal. Seevastu kinnisvarasektoris garantiide maht ei suurenenud.

Efektiivsus ja kasumlikkus

Pankade soolo kasumlikkus

Seoses laenuportfelli kiire kasvuga ning mõnevõrra pidurdunud marginaalide langusega suutsid pangad netointressitulu langust ohjata. Intressikuludid hoiti kokku tänu emapanga poolsele finantseerimisele. **2003. a kokkuvõttes teenisid pangad 1,5 mld krooni puhaskasumit** (vt joonis 3.12). Nelja kvartali libiseva keskmise arvestuses kujunes 12 kuu puhaskasum I kvartalis veel 13 mln krooni võrra kõrgemaks. Seega pankade soolo kasum suureneb järjepidevalt. Aasta viimases veerandis kergitasid kasumit peamiselt tütarettevõtete kapitaliosalustelt teenitud tulud. Tänu teenustasutulu suurele kasvule ei suutnud ka aastapreemiate maksmisega seotud administratiivkulude kasv puhaskasumit mõjutada. Teenustasutulu kasvu stabiilsemateks komponentideks on kaardikäibelt ja haldustasult teenitav tulu. Seoses aktsiaturu soodsa konjunktuuriga teeniti 2003. aastal suurt kasumit finantstehinguilt, kuid kahe viimase kvartali jooksul finantstehingute tulu kahanes.

Joonis 3.12. Pankade soolo aastakasum (nelja kvartali libisev näitaja, mln kr)

2003. a II poolel kahanenud intressitulu osutas 2004. a I kvartalis taastumise märke, kusjuures intressitulu laenudelt kujunes aegade suurimaks. Lisaks tulubaasi jõudsale laienemisele võis selle põhjuseks olla ka riskantsemate klientide osakaalu kasv, mis tõi kaasa kõrgemad riskimarginaalid. Teisalt vähenes märkimisväärselt likviidsetelt varadelt teenitud tulu, mille põhjuseks oli nii likviidsete varade osakaalu suhteline kahanemine kui ka likviidsuspuhvrite struktuuri muutumine. Kuna 80% intressitulust saadakse laenudest, siis võib sellise arengu jätkudes intressitulu oluliselt kasvada. **Pankade iseäranis agressiivne laenupoliitika, mis on ajendatud intressitõusu tsükli ootusest, võib lühiajalises perspektiivis põhjustada täiendavat intressimarginaali langust.**

Intressikulu alanen mõõdukalt, seda nii laenuinstrumentide ja võlakirjade kui ka hoiuste arvel. Kuid areng oli pankade lõikes küllaltki erinev, sõltuvalt rahastamise viisist.

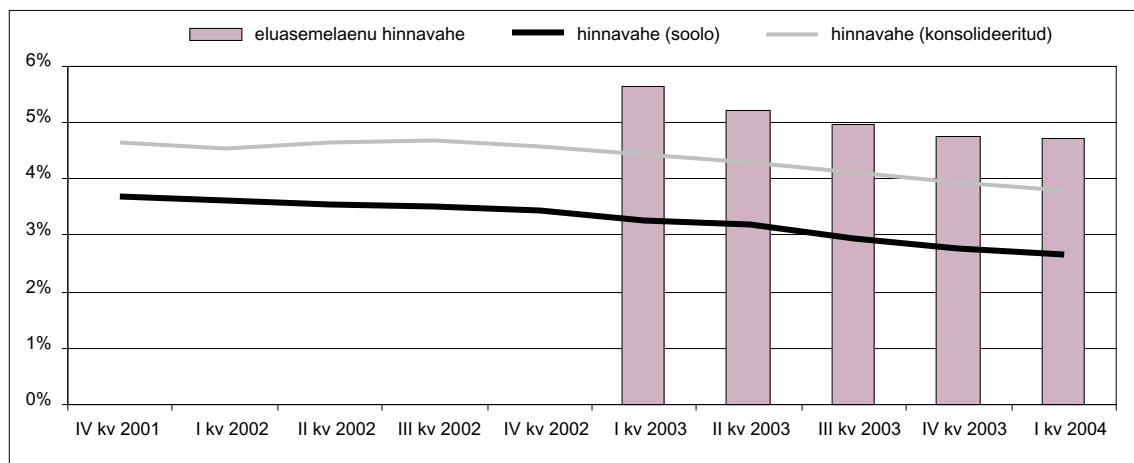
Oodatult liikus laenude allahindluskulu pärast 2003. a II poole erakordselt madalat taset taas ülespoole. Ka edaspidi võib oodata laenukahjumite tagasihoidlikku kasvu, mis on seotud nii nõuete mahu suurenemisega kui ka klientide laenuteeninduskulu kahanemise peatumisega.

Põhitegevuse kasum oli viimaste aegade kõrgeim. Seda mõjutasid teenustasutulu ja finantstehingutulu kasv ning põhitegevusega kaasnevate kulude madalam tase.

Tugev kasumlikkus toetas nii omakapitali kui ka varade tulukuse suurenemist, viimast isegi vaatamata varade suurele kasvule (vt tabel 3.1). Kulude-tulude suhe jõudis aegade madalaimale tasemele, osutades heale tulukusele ja edukale optimeerimisele kulude poolel. Hinnavahe langemine 2,7%ni rõhutab pankade edukust kasumlikkuse säilitamisel (vt joonis 3.13).

Tabel 3.1. Peamised tulukuse näitajad (soolo)

	2000	2001	2002	I kv 2003	II kv 2003	III kv 2003	2003	I kv 2004
Omakapitali tulukus	8,04%	20,71%	11,91%	12,67%	12,20%	12,61%	14,15%	13,81%
Varade tulukus	1,18%	2,66%	1,55%	1,62%	1,54%	1,56%	1,70%	1,63%
Kulude-tulude suhe	72,49%	53,26%	61,58%	58,52%	56,49%	55,78%	53,01%	52,94%
Netointressimarginaal	4,26%	3,89%	3,59%	3,43%	3,32%	3,08%	2,91%	2,78%
Hinnavahe	4,05%	3,69%	3,44%	3,28%	3,18%	2,94%	2,78%	2,66%

Joonis 3.13. Hinnavahe (nelja kvartali libisev)

Liisingühingute kasumlikkus

Ka liisingühingute kasum on pidevalt suurenenud: see moodustas 2003. aastal 756 mln krooni ning kerkis nelja kvartali libisevas arvestuses 2004. a I kvartalis 784 mln kroonini (vt tabel 3.2). Liisingühingud sõltuvad enam intressituludest kui pangad, mistõttu intresside areng on kasumi võtmetegur. Esimeses kvartalis kujunes netointressitulu aasta lõpust väiksemaks, mis oli esmakordne kahanemine pärast Vene kriisi. Ka teenustasutulu kahanes I kvartalis. Vaatamata halduskulude vähenemisele, kujunes struktuurne kasum möödunud perioodidest väiksemaks. Liisingu tagasihoidlikumate näitajate taga on ka liisingutegevuse integreerimine panga äriiinidesse, mistõttu on kahanenud nii portfelli maht kui ka teenitud tulu. Võrreldes 2003. a II poolega vähenes märkimisväärselt (42 mln krooni võrra) kahjum nõuete allahindlusest, tänu millele suureneski puhaskasum.

Tabel 3.2. Liisingühingute kasumlikkus

	IV kv 2001	I kv 2002	II kv 2002	III kv 2002	IV kv 2002	I kv 2003	II kv 2003	III kv 2003	IV kv 2003	I kv 2004
Netointressitulu	586,4	646,6	712,9	755,0	791,0	827,4	860,9	884,5	904,2	893,1
Netoteenustasu	157,6	167,4	179,3	191,1	205,5	210,7	216,6	202,6	186,5	174,0
Halduskulu	-148,7	-144,5	-152,2	-144,9	-152,8	-161,5	-164,6	-169,6	-152,6	-158,5
STRUKTUURNE KASUM	595,3	669,5	740,1	801,2	843,7	876,6	912,9	917,6	938,1	908,6
Laenukahjumid, ümberhindlus	-49,9	-34,4	-104,4	-87,1	-113,0	-114,7	-149,3	-219,9	-207,8	-165,7
Netotulu finantstehingutelt	-1,6	-1,5	-7,4	-8,9	3,1	1,7	6,7	7,4	18,7	19,7
Muu netotulem	25,7	16,5	20,4	17,1	12,6	7,8	1,2	4,8	8,8	21,7
PUHASKASUM	569,5	650,1	648,7	722,4	746,4	771,4	771,4	710,0	757,9	784,3

Konsolideeritud kasumlikkus

Pangagrupid lõpetasid 2003. aasta rekordilise 2,7 mld krooni suuruse kasumiga. 2004. a I kvartalis tõusis tulukuse kasvukiirus veelgi, mis läbi nelja kvartali libisev kumulatiivne näitaja jõudis 2,9 mld kroonini. Kõik kasumi kirjed toetasid tulukust, v.a halduskulud, mis veidi kasvasid. Enim suurendas kasumit netointressitulu (vt tabel 3.3). See põhines intressitulu kasvul, mida ei suutnud pidurdada ka intressikulu tagasihoidlik tõus. Suurenes ka teenustasutulu, samuti finantstehingutulu. Stabiliseerusid 2003. a lõpul seoses laenude allahindlusega kasvanud väljaminekud.

Tabel 3.3. Olulisemad tulu- ja kulukirjed (konsolideeritud)

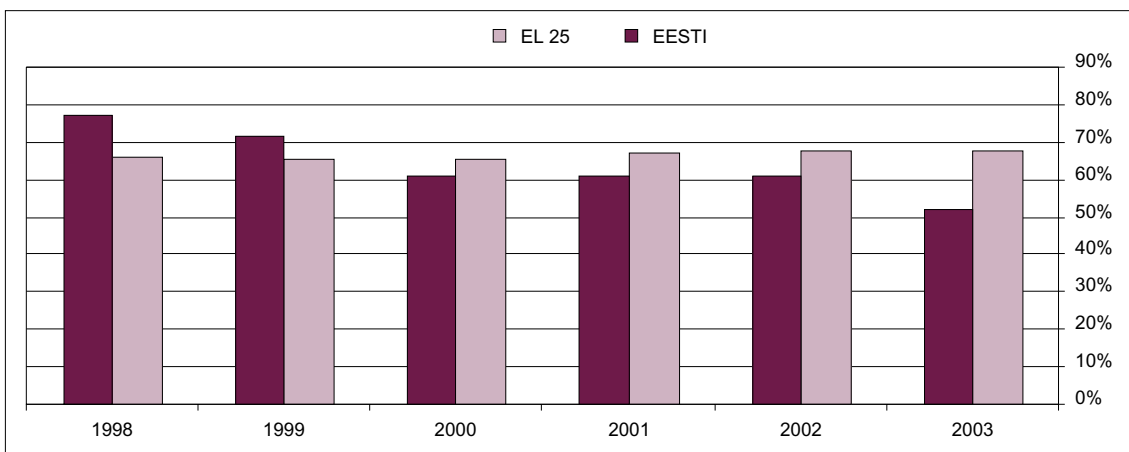
	IV kv 2001	I kv 2002	II kv 2002	III kv 2002	IV kv 2002	I kv 2003	II kv 2003	III kv 2003	IV kv 2003	I kv 2004
Netointressitulu	2 840,1	3 030,1	3 198,0	3 309,9	3 386,6	3 444,8	3 475,9	3 476,0	3 484,2	3 539,7
Netoteenustasu	1 013,3	1 089,0	1 145,5	1 219,6	1 310,8	1 374,1	1 466,2	1 520,6	1 568,5	1 626,6
Halduskulu	-1 979,0	-2 230,7	-2 375,3	-2 404,0	-2 442,1	-2 370,0	-2 340,6	-2 332,8	-2 336,7	-2 382,5
STRUKTUURNE KASUM	1 874,4	1 888,4	1 968,2	2 125,5	2 255,4	2 448,9	2 601,6	2 663,8	2 716,0	2 783,8
Laenukahjumid, ümberhindlus	-65,3	-47,3	-57,6	-50,1	-48,3	-125,3	-277,0	-410,1	-439,6	-442,7
Netotulu finantstehingutelt	530,9	552,5	510,0	484,0	463,0	463,8	539,0	559,6	573,1	619,8
Muud tegevustulud (neto)	-35,0	-66,6	-81,0	-93,3	-98,9	-115,4	-102,5	-95,5	-128,2	-115,2
KASUM PÕHITEGEVUSEST	2 305,0	2 327,0	2 339,6	2 466,1	2 571,2	2 672,0	2 761,1	2 717,8	2 721,3	2 845,6
Muu netotulem	-598,4	-641,5	-738,4	-732,8	-697,3	-646,4	-701,0	-672,4	-672,6	-668,8
PUHASKASUM KOKKU	1 706,6	1 685,6	1 601,1	1 733,3	1 873,9	2 025,6	2 060,1	2 045,4	2 048,7	2 176,8

Tulukuse suhtarvudes oli märgata intressimarginaalide alanemise tempo stabiliseerumist, mis suurendas kasumlikkust. Suur laenude kasv vähendas aktive tulukust, kuid omakapitali tulukus oli endiselt üle 20% (vt tabel 3.4).

Konsolideeritud arvestuses on Eesti pankade kulude-tulude suhtarv alates 2000. aastast, mil Vene kriisi mõjud hakkasid taanduma, Euroopa tasemest väiksem (vt joonis 3.14). Samal ajal on ELis kulude-tulude suhtarv kasvanud. Seda võib seostada Saksamaa pankade probleemidega. Suured kasumid viisid Eesti panganduse näitaja 2003. aasta lõpul väga tugevale 51% tasemele.

Tabel 3.4. Peamised tulukuse näitajad (konsolideeritud)

	IV kv 2001	IV kv 2002	I kv 2003	II kv 2003	III kv 2003	IV kv 2003	I kv 2004
Puhas intressimarginaal (liising)	11,01%	9,22%	8,87%	8,47%	8,11%	7,83%	7,48%
Puhas intressimarginaal (pangandus)	3,83%	3,99%	3,80%	3,61%	3,31%	3,09%	3,01%
Aktivate tulukus	2,18%	2,21%	2,31%	2,30%	2,24%	2,16%	2,21%
Omakapitali tulukus	20,20%	20,45%	21,26%	21,07%	20,65%	20,10%	20,63%
Hinnavahe	4,66%	4,58%	4,43%	4,30%	4,11%	3,94%	3,82%
Tulude-kulude suhtarv	60,81%	60,69%	57,48%	53,85%	52,47%	51,95%	50,96%

Joonis 3.14 Kulude-tulude suhtarv, konsolideeritud

TAUSTINFO

KASUMI TUNDLIKKUSE STSENAARIUMANALÜÜS

Suure laenukasvuga kaasnev välislaenude osakaalu tõus passivates muudab pankade kohustused senisest intressitundlikumaks. Seega on pangasektor ressursi võimaliku kallinemise suhtes kergemini haavatav. Alljärgnev stsenaariumanalüüs annab ülevaate kasumi tundlikkusest välisrahastamise hinna suhtes, juhul kui laenude kvaliteet halveneb.

Laenukvaliteedi langust tuleb eeldada seetõttu, et tekitada arusaam erinevate riskide koosmõjust, mis on omane tsüklilisele arengule. Antud analüüsi lähte- ehk baasstsenaariumiks on pankade 2004. a I kvartali andmed. Riskistsenaariumi realiseerumiseks vajalik eeldus on laenuintresside püsimine konstantsena. Tegelikuses võiks selline olukord olla tingitud üliteravast konkurentsist, mille tõttu pankade järeleandmised klientide valikul kahjustavad laenukvaliteeti, kusjuures laenuintressid ei tõuse ning laenukasv on madalate intresside ja konkurentsi tõttu suur. Riskistsenaariumid on koostatud kahel erineval krediidiriski tasandil, vastavalt tänase riskikulu (0,4%) kahe- ja kolmekordse kasvu kohta (0,8 ja 1,2%). Samuti vaadeldakse sellise matkimisega laenukasvu mõju kasumi intressitundlikkusele välislaenamise suhtes, kuna eeldatakse hoiuste konstantset 10%list kasvu.

Tabel 3.5. Kasumi tundlikkuse stsenaariumanalüüs

Stenaariumid	Riskikulu	Laenukasv	Hoiuste kasv	Välisrahastamine			Puhaskasum
				Osakaal	Intress	Intressi kasv	
Baas	0,4%	28%	10%	37%	2,6%	-	1512,43
I	0,8%	15%	10%	42%	7,3%	7,3%	0,00
II		20%		47%	6,4%	6,4%	
III		25%		52%	5,7%	5,7%	
IV		28%		55%	5,3%	5,3%	
V		30%		57%	5,1%	5,1%	
VI		33%		60%	4,8%	4,8%	
I	1,2%	15%	10%	42%	6,2%	6,2%	0,00
II		20%		47%	5,5%	5,5%	
III		25%		52%	4,9%	4,9%	
IV		28%		55%	4,6%	4,6%	
V		30%		57%	4,4%	4,4%	
VI		33%		60%	4,2%	4,2%	

0,8%se riskikulu puhul on näiteks 25%se laenude aastakasvu korral kriitiliseks välisrahastamise intressiläveks 5,7%, st olukord, kus intressid oleksid praegustest rohkem kui 3 protsendipunkti kõrgemad. Juhul kui välisrahastamise hind tõuseb sellise tasemeni, läheb kogu pankade puhaskasum kallinenud kohustuste katteks. 1,2%se riskikulu puhul ehk võrreldes praegusega kolmekordse kasvu korral piisab juba välisrahastamise 2protsendipunkti hinnatõusust, et 25%se täiendava laenukasvu finantseerimiseks vajalik välisressurs neelaks kogu puhaskasumi.

Eeldades baasstsenaariumi jätkumist ehk 28%st laenukasvu 0,4% riskikulu korral, viib pangad kahjumiläveni 3,5protsendipunkti intressitõus, mis tähendaks enam kui 6%st intresside taset, et pangad langeksid kahjumiläveni. Minimaalse kapitali adekvaatsuse tasemeni (10%) langeksid pangad siis, kui välisraha intressid tõuseksid 7–8 protsendipunkti võrra, tasemele 10–10,5%.

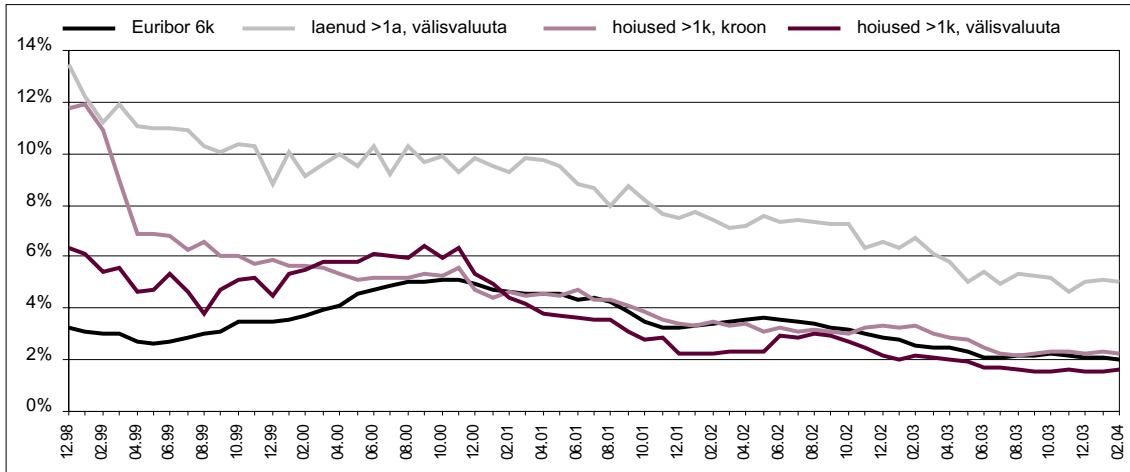
Kindlasti mõjutavad antud analüüsis toodud tegurid panku erinevalt ning, arvestades nõuete ja kohustuste tähtsust, võib tulemus ülaltoodud lihtsustatud käsitlest mõnevõrra lahkneha. Küll aga annab selline kalkulatsioon ettekujutuse kasumi tundlikkusest krediidiriski, laenukasvu ja sellega kaasneva välisfinantseerimise suhtes.

Likviidsus

Intressikeskkond ja välisusaldus

Väliskeskonnast tulenev ekspansiivsus on hoidnud intressitaseme madalana, kuigi langustrend on pidurdunud alates 2003. a teisest poolest (vt joonis 3.15).

Paralleelselt avatud likviidsuskeskkonnaga on tõusnud nii Eesti pankade kui ka kogu majanduskeskkonna usaldusreiting. Aprillis 2004 tõstis Fitch Eesti riigireitingut seoses ühinemisega Euroopa Liiduga kahe astme võrra – tasemele A+. Rööbiti sellega tõstis Fitch järjekajana lühiajaliste

Joonis 3.15. Hoiuste ja laenu intressid

võlakohustuste reitingu tõstmisele 2003. a novembris ka Hansapanga pikaajaliste võlakohustuste reitingut. Lisaks ELi perspektiividele rõhutati seejuures koostööd emapangaga. 2004. a veebruaris tõstis Moody's SEB gruppi kuuluva Ühispaniga pikaajalise deposiidireitingu tasemele A1, põhjendades seda panga ainuomaniku SEB AB reitingute tõstmisega ja viimase olulise rolliga Ühispaniga juhtimises. Seega toetub välisekspertide hinnang Eesti pangasektorile suuresti tugevale seotusele Põhjamaade emapankadega, kes on pankade üha olulisemad rahastajad, kuivõrd kodumaiste hoiuste kasv kiratseb. Reitingute tõstmise tulemusena võib oodata täiendavat välisrahastamise riskimarginaali langust, mis aitab tasakaalustada laenu põhise ressursi osakaalu kasvust tingitud kohustuste kallinemist.

Pankade rahastamine

Poolteist aastat väldanud kiire välislaenamise kasv sai erilise hoo 2003. a detsembris, haakudes Hansapanga lühiajalise eurovõlakirja emissiooniga. **Välislaenemise aastakasvuks kujunes kuude keskmisena üle 60%, mis tõstis välisrahastamise osakaalu aprilli alguses 36%ni kõigist kohustustest** (vt joonis 3.16).

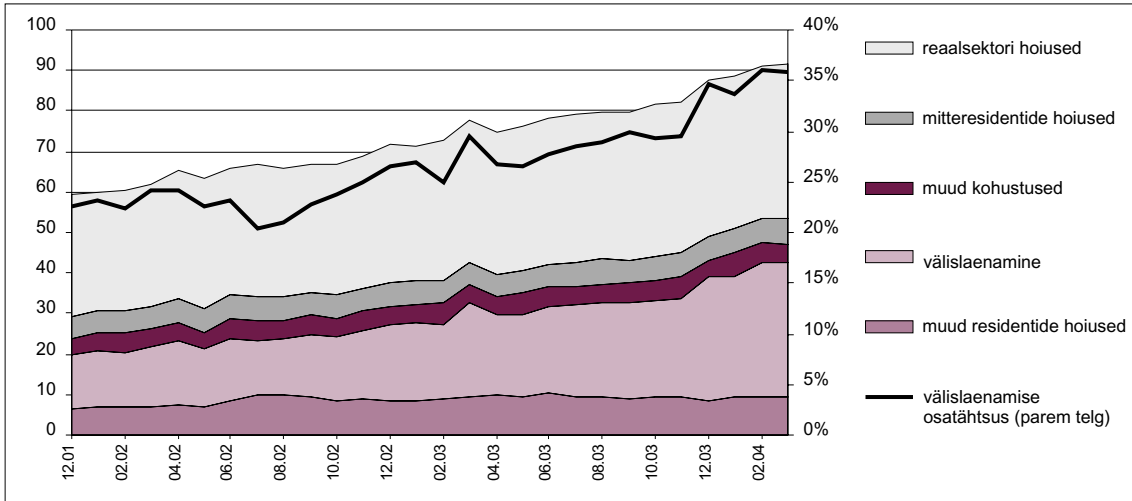
Märtsi seisuga oli 45% välislaenu mahust saadud emapankadest. Nende osakaal pankade rahastamises 2004. a alguses küll pisut kahanes seoses ülalmainitud võlakirjaemissiooniga, mis suurendas hüppeliselt turupõhist ressursi.

Pankade välislaenamise struktuurist ilmneb, et emapangad rahastavad peamiselt lühiajaliselt ning houseressursi põhiselt. Seejuures 90% alla aastase tähtajaga ressursi käibest ja pankadevahelisest houseressursist katavad emapangad. Enamik pikaajalisi ja võlakirjapõhiseid kohustusi on aga seotud turu tingimustega.

Kuna instrumentide valik, mida emapangad kasutavad oma Eesti tütarpankade rahastamiseks, erineb oluliselt turupõhise finantseerimise omast, siis on nende hinda raske võrrelda. Kuid lühiajaline, valdavalt hoiustel põhinev rahastamine välistab riskid emapanga jaoks, kellele jääb võimalus nõudeid kas refinantseerida või rahastamist piirata¹.

Seoses Hansapanga pikaajalise eurovõlakirja emissiooniga 2003. a märtsis ning hoiuste tagasihoidliku kasvuga kahanes märkimisväärselt lühiajaliste kohustuste osakaal. Selle suundumuse murdis küll ajutiselt

¹ Emapanga lühiajalisel ressursil põhinev rahastamisskeem võimaldab kulusid optimeerida.

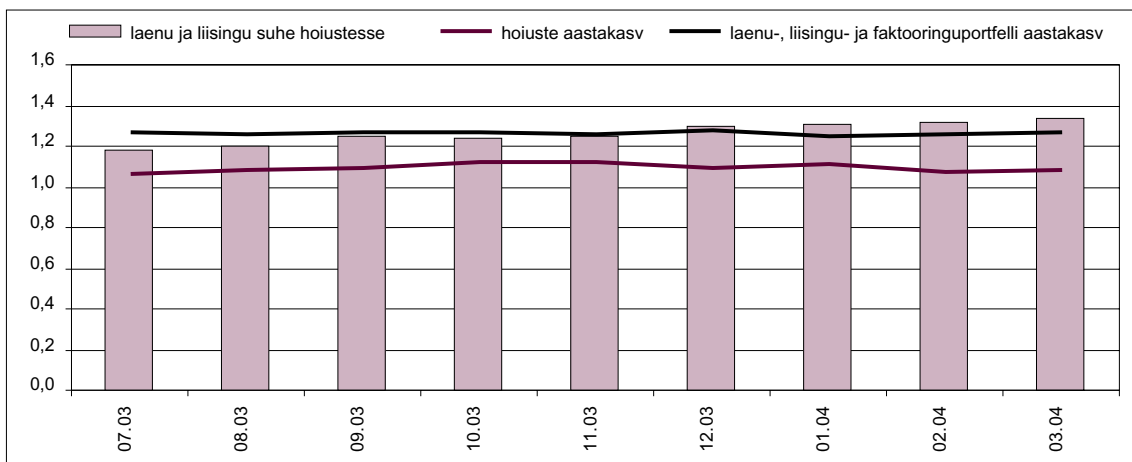

Joonis 3.16. Pankade kohustuste struktuur ja välislaenamine (mld kr)

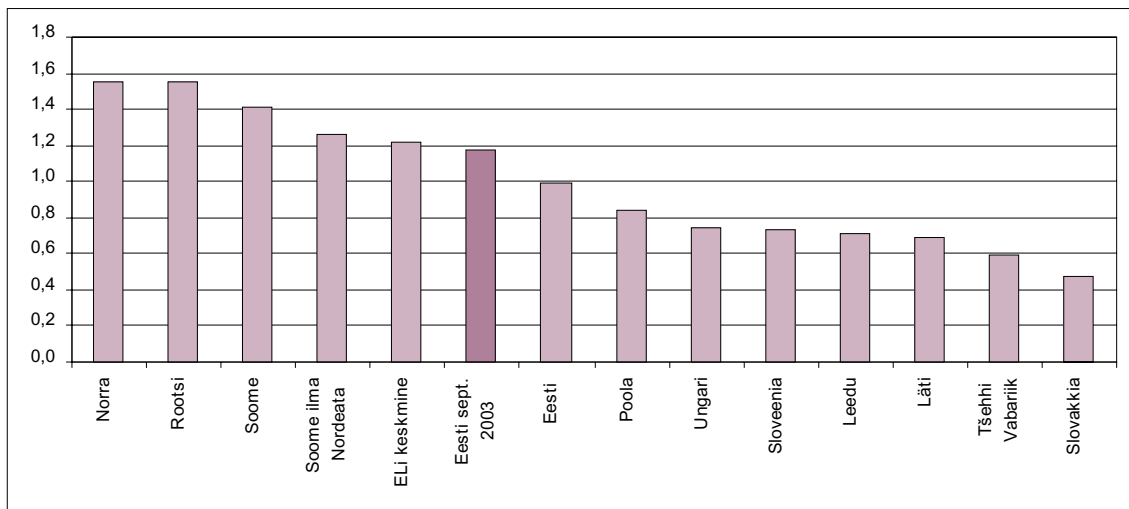
detsembris toimunud lühiajaline võlakirjaemissioon, ent 2004. a I kvartali lõpul olid 57% välislaenudest siiski pikaajalised. Likviidsed välisvarad katsid lühiajalisi väliskohustusi märtsi lõpul 105% ulatuses, seevastu aasta lõpul toimunud lühiajalise võlakirjaemissiooni eel oli vastav suhtarv üle 150%. Ka pikemas vaates oli märtsis tegemist ühe madalama näitajaga.

Laenamine (sh liising) on ületanud hoieuseid juba alates 2002. aastast ning vahepealse kahe aasta jooksul on laenude ülekaal hüppeliselt kasvanud (vt joonis 3.17). Eriti järsu erinevuse tekitas aasta algul toimunud laenude tormiline kasv, millega kaasnes samaaegne hoieste kokkutõmbumine. Detsembris välislaenamisega kaasatud enam kui 3,5 miljardit krooni kiirendasid aasta teisel poolel stabiliseerunud laenukasvu taas. Märtsi lõpuks ületasid laenud hoieuseid juba kolmandiku võrra.

Võrreldes Eesti pankade rahastamise struktuuri ELi keskmisega, võib, vaatamata viimasel ajal märkimisväärselt kasvanud laenu- ja liisingu suhtele, siiski täheldada kliendihoiuste suurt osakaalu selles (vt joonis 3.18). Kui Eesti pankade kaasatavatest kohustustest hõlmavad klientide hoiused üle 60%, siis ELis vaid 50%. Suurim on erinevus pankadevahelise finantseerimise osakaalus. Kui ELis hõlmavad pankadevahelised ressursid tervelt veerandi rahastamisest, siis Eestis vaid kümnendiku.

Joonis 3.17. Finantseerimise ja hoieste suhe ja dünaamika

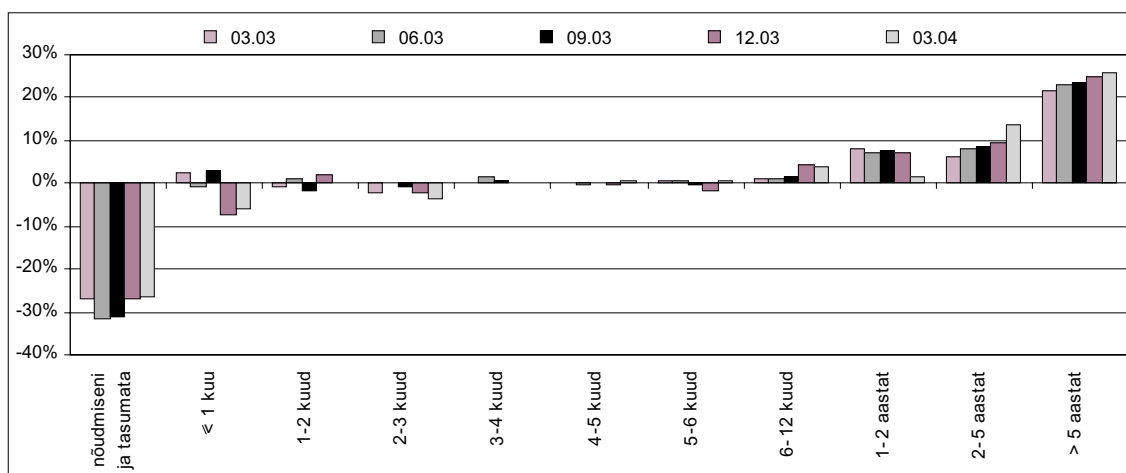
Joonis 3.18. Laenude ja hoiuste suhe 2002. aastal Eestis ning teistes ELi riikides

Allikas: BankScope

Likviidsed varad

Alates 2003. a märtsis toimunud Hansapanga pikaajalise võlaemissiooniga seotud ajutist likviidsushüpet on laiema likviidsusagregaadi (nõuded tähtajaga alla ühe kuu) osatähtsus jooksvates kohustustes pidevalt langenud. Kui 2003. aastal moodustas see likviidsussuhtarv 53,5% siis 2004. a I kolme kuu keskmisena 44,8%. Sellise arengu põhjuseks on lisaks lühiajaliste nõuete osakaalu mõningasele langusele ka jooksevkohustuste suurem muutlikkus, millele avaldab olulist mõju pankade rahastamisskeemide muutumine hoiusepõhiselt rohkem laenu põhiseks. Pärast detsembrikuist Hansapanga lühiajaliste võlakohustuste emissiooni kahanes agregeeritud likviidsussuhtarv 3 protsendipunkti.

Lisaks on likviidsete varade struktuur muutunud instrumentide mõttes märgatavalt kontsentreeritumaks. Varasemast enam põhineb likviidsusreserv välisloistel ja pöördrepodel, mille osatähtsus on kasvanud eelkõige likviidsete võlakirjade arvel. Vähenenud on muu lühiajalise vara osakaal, mis ei vasta likviidsusportfelli kriteeriumidele. Seega on suurenenud kõrgeima likviidsusega varade osatähtsus, samal ajal kui likviidsuse laiem agregaat on vähenenud. Liikumine kõrgema likviidsusega instrumentide poole osutab pankade soovile optimeerida likviidsuse juhtimist operatiivsemaid instrumente kasutades, mis on vajalik üha volatiilsemate kohustuste tasakaalustamiseks.

Joonis 3.19. Nõuete ja kohustuste netopositsioonid järelejäänud tähtaegade lõikes (% koguvardest)

Nõuete ja kohustuste tähtajalised netopositsioonid jätkavad üle 5aastase tähtajaga varade poolel pikenemise trendi (vt joonis 3.19). See on seotud pikaajaliste laenude portfelli jõulise kasvuga, eeskätt tänu eluasemelaenudele. Samas on kohustuste poolel nõudmiseni negatiivne netopositsioon pigem lühenenud ja seda taas peamiselt detsembrikuu lühiajalise võlakirjaemissiooni tõttu, mis läbi nõudmiseni hoiuste osakaal on vähenenud, lühiajaliste võlakohustuste oma aga suurenenud. Alla 3kuulistest kohustustest on vaid ligikaudu 40% kaetud samasuguse tähtajaga varadega, seevastu aga kohustused tähtajaga rohkem kui 5 aastat on varadega kaetud enam kui 12kordselt.

TAUSTINFO

LIKVIIDSUSRISK JA SELLE JUHTIMINE

Likviidsusena defineeritakse **panga võimet rahastada varade kasvu ning täita aeguvaid kohustusi**. Likviidsus mängib olulist rolli nii panga hoiustajate-investorite jaoks, kes soovivad olla kindlad panga võimes raha õigel ajal välja maksta, kui ka laenuvõtjate jaoks, kes vajavad jätkuvat finantseerimist või senise finantseerimise laiendamist.

Likviidsuse juhtimine on üks panga olulisemaid tegevusi, millele on omane ka **süsteemne mõõde**, kuna likviidsusprobleemid ühes pangas võivad haavata kogu finantssüsteemi. Viimase puhul on eriti oluline see, milline on pankadevahelise rahaturu roll ja osakaal süsteemis. Eestis on kohalike pankade vastastikused positsioonid marginaalsed, kusjuures üle 99% pankadevahelistest nõuete ja kohustuste positsioonidest on seotud välispankadega. Rõhuv osa sellest on omakorda seotud Põhjamaades asuvate emapankadega.

Ka üleilmselt on suurenenud pankade **sõltuvus suuremahulistest intressitundlikest ressursivoogudest** hoiuste asemel. Selline trend muudab pankade likviidsuse juhtimise eriti tähtsaks. Ka Eestis on kasvanud välispankadelt laenamise põhineva rahastamise osatähtsus. Rida uurimusi on järeldanud, et eeskätt just lühiajalised institutsionaalsed laenupositsioonid tingivad pankade avatuse tururiskidele ja usalduskriisidele. Seda fenomeni on peetud ka üheks Aasia kriisi põhiteguriks.

Likviidsuse juhtimine ja reguleerimine

Likviidsuse reguleerimiseks puudub ühtne, parim lähenemine. Enim reguleeritakse seda **likviidsussuhtarvu** abil, mille arvutamise meetoodika on riigiti erinev (vt tabel 3.6). Teoorias peetakse likviidsussuhtarvu all silmas lühiajaliste varade suhet lühiajalistesse kohustustesse, mis peab vähemalt tagama viimaste kaetuse (≥ 1). Kuna pangad enamasti annavad pikaajalisi laene ning omavad hoiustena lühiajalisi kohustusi, siis tuleb likviidsussuhtarvu tasakaalustamiseks omada ka likviidseid varasid ning kaasata laenudena pikaajalisi ressursse. Likviidsete varadena käsitletakse enamasti sularaha, keskpanka paigutatud reserve, keskpanka ja keskvalitsuse võlakirju, hoiuseid tähtajaga kuni üks kuu, mõnedes riikides ka rahaturu osakuid, turustatavaid võlakirju ning osaliselt muidki nõudeid järelejäänud tähtajaga kuni üks kuu. Lisaks likviidsussuhtarvule on mõned riigid (Korea, Indoneesia) kehtestanud pankade välisvõlgnevuse piirangud või julgustanud siduvate krediidiinide sõlmimist rahvusvaheliste pankadega (Hongkong, Indoneesia, Argentina, Poola).

Pankade likviidsuse juhtimises on keskseks näitajaks **likviidsuslõhe** ehk vahe tulevikus finantseeritavate varade ja kasutatavate ressursside vahel. Juhul kui vahe on positiivne,

Tabel 3.6. Normatiivsed likviidsusnõuded riigiti

Riigid	Minimaalne likviidsusnõue
Eesti, Hispaania, Holland, Kanada, Kreeka, Küpros, Poola, Portugal, Rootsi, Ungari, USA	puudub
Island, Suurbritannia, Tšehhi Vabariik	case-by-case otsusena
Bulgaaria	8% hoiustest
Horvaatia	30,5% hoiustest ja laenatud ressurssidest (sh võlakirjad)
Taani	15% võlakohustustest ja 10% võlakohustuste ja garantiide kogumahust
Soome	10% panga kohustustest v.a võlgnevused valitsusele ja keskpangale
Saksamaa	Kaalutud lühiajalised varad/kaalutud lühiajalised kohustused ≥ 1
Prantsusmaa	alla 1 kuu järelejäänud tähtajaga kohustused + omavahendid \leq likviidsed varad ja sularaha
Iirimaa	25% pankade koguvõlgnevusest
Leedu, Läti, Malta	30% hoiustest
Liechtenstein	33% lühiajalistest kohustustest
Luksemburg	30% jooksevkohustustest
Slovakkia	5% hoiustest

on tegemist likviidsuspuudujäägiga², vastupidisel juhul aga likviidsuse ülejäägiga. Defitsiidi korral suurenevad panga intressitundlikud kohustused ning ülejäägi korral intressitundlikud varad. Teatud perioodi vältel võib panga aktive ja passivate juhtimine olla teadlikult suunatud likviidsuslõhe hoidmisele. Näiteks intresside languse tingimustes on pangal kasulik hoida teatud likviidsusdefitsiiti, intresside tõusu oodates aga likviidsuse ülejääki. Üldiselt on pankade eesmärk likviidsusvaru optimeerida, kuna ülerahastamisega kaasneb intressirisk. Enamasti on lühiajalistelt investeringutelt teenitav intressitulu volatiilne (ka refinantseerimise tõttu) ning selle erinevus sisselaenatud ressursilt makstavatest intressidest võib tekitada märkimisväärse intressiriski. Seevastu likviidsusdefitsiit kätkeb riski, et vajadusel on pank sunnitud kaasama hädatarvilikke ressursse kõrgema hinnaga.

Teatud määral täidab likviidsuse tagamise eesmärki³ ka kohustusliku reservi nõue, mis vastavalt Euroopa Keskpanga standardile on 2% reservibaasist. Liituvate riikide kohustusliku reservi nõuded on oluliselt kõrgemad, kusjuures Eesti kohustusliku reservi määr on kõrgeim ka viimaste hulgas (vt tabel 3.7).

Tabel 3.7. Kohustusliku reservi määrad uutes ELi liikmesriikides

Riik	Kohustusliku reservi määr
Eesti	13%
Küpros	7%
Leedu	6%
Läti	3%
Malta	4%
Slovakkia	3%
Tšehhi Vabariik	4%
Ungari	5%

² Pikaajalised või tulevikus oodatavad väljamaksud pole hetkel likviidsete ressurssidega kaetud.

³ Siinkohal tuleb siiski arvestada piiranguid. Nt kohustusliku reservi nõude täitmisel ei tohi päeva miinimumtase Eestis langeda alla 40% nõude kogumahust.

Edendamaks pankades tõhusat likviidsuse juhtimist, on Baseli Pangajärelevalve Komitee töötanud välja neliteist soovituslikku põhimõtet (BIS, 2000):

1. Pank peab järgima päevasisest likviidsuse juhtimise strateegiat.
2. Likviidsuse juhtimise strateegiad ja poliitikad peavad olema kinnitatud panga kõrgeimal juhtimise tasandil.
3. Juhtkond peab osalema likviidsuse juhtimise protseduuride läbiviimises.
4. Pangal peab olema likviidsuse juhtimiseks adekvaatne informatsiooni, seire, kontrolli ja aruandluse süsteem.
5. Pangal peab olema netolikviidsusnõude jooksva täitmise mõõtmise ja seire süsteem.
6. Likviidsuse analüüs peab hõlmama stressistsenaariumide hindamist.
7. Likviidsuse juhtimise käigus tuleb piisavalt sageli kontrollida rahavoogude liikumise eeldusi.
8. Tuleb pöörata piisavat tähelepanu juurdepääsule turule ning kohustuste mitmekesistamisele.
9. Pangal peavad olema sisemised käitumisjuhised likviidsuskriisi situatsioonideks.
10. Pangal peab olema erinevate valuutade likviidsuspositsioonide mõõtmise, seire ja kontrolli süsteem.
11. Rahavoogude katmata netopositsioone erinevais valuutades tuleb regulaarselt ümber hinnata.
12. Pangal peab olema sisemine likviidsusriski juhtimise kontrollisüsteem.
13. Pank peab avaldama andmeid likviidsuse kohta.
14. Järelevalve peab andma hinnangu pankade likviidsuse juhtimisele.